

Мелешкевич Л. М.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології і перекладу
Київського національного лінгвістичного університету

СТРУКТУРА І СЕМАНТИКА АНГЛОМОВНИХ ЕНЦИКЛОПЕДИЧНИХ ТЕКСТІВ ГЕОГРАФІЧНО-ІСТОРИЧНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ

Анотація. Статтю присвячено аналізу англomовних енциклопедичних текстів географічно-історичної спрямованості з реєстровим словом астіонімом. Виявлено наявність тісного взаємозв'язку між призначенням текстів, їх структурою і семантикою.

Ключові слова: структура, семантика, англomовні енциклопедичні тексти, географічно-історична спрямованість, астіоніми.

Постановка проблеми. Останнім часом текст як основна одиниця писемної і усної комунікації перебуває у центрі уваги мовознавців та є об'єктом чисельних лінгвістичних досліджень. Як зазначає М.М. Бахтін, гуманітарна думка дослідника тексту спрямовується на чужі думки, смисли, значення і т.ін., реалізовані і представлені лише у вигляді тексту. Якою б не була мета дослідження, вихідним пунктом може бути лише текст. Саме текст є тією безпосередньою дійсністю, з якої тільки і може виходити гуманітарно-філософське мислення. «Де немає тексту, там немає і об'єкта для дослідження і мислення», – наголошує М.М. Бахтін [1, с. 474].

Енциклопедичні тексти є результатом кропіткої праці укладачів статей, оскільки саме енциклопедії покликані слугувати основним джерелом інформації як про окремі галузі знань (галузеві енциклопедії), так і про світ в цілому (універсальні енциклопедії). Укладач енциклопедичної статті ретельно аналізує інформацію і відображає у тексті загальноприйняті оцінки певного явища, події або процесу. Інформацію для енциклопедичних текстів відбирають лише з достовірних джерел, хоча слід зазначити, що суспільний лад також може впливати на спосіб представлення інформації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Енциклопедичні тексти досліджували І.Б. Штерн, Л.І. Киселевський [2], К.С. Ульянова [3] та ін. В українському мовознавстві вагомий внесок у вивчення текстів довідково-інформаційного типу, до яких належать і енциклопедичні тексти, зробила Т.В. Радзієвська [4]. Хоча значення енциклопедичних текстів для формування загальної картини світу є безсумнівним, вони залишаються недостатньо дослідженими.

Текст як білатеральний знак має матеріальну та ідеальну сторони. Структура енциклопедичного тексту – це його будова, окремі складові частини, що утворюють єдине ціле. Комунікативне призначення тексту, його покликання істотно впливає на структуру. Крім того, тематична спрямованість енциклопедичного тексту вимагає певної упорядкованості складових частин. Під семантикою енциклопедичного тексту ми розуміємо його змістову сторону, тобто вираження мовними засобами інформації, що містить текст. Для нашої лінгвістичної розвідки ми обрали англomовні енциклопедичні тексти географічно-історичної спря-

мованості, а саме тексти про міста світу з реєстровим словом астіонімом. Вивчення семантики і структури цього типу текстів доповнює загальну характеристику енциклопедичних текстів і продовжує низку розпочатих нами досліджень біографічних та наукових текстів англomовних енциклопедій [5; 6].

Об'єктом нашої лінгвістичної розвідки є англomовний енциклопедичний текст географічно-історичної спрямованості з реєстровим словом астіонімом. **Предметом** дослідження є особливості структури і семантики англomовного енциклопедичного тексту географічно-історичної спрямованості з реєстровим словом астіонімом. **Мета** статті полягає у виявленні взаємозв'язку між призначенням аналізованих текстів, їх структурою і семантикою. **Матеріалом** вивчення слугували 50 енциклопедичних текстів друкованих видань енциклопедій “The New Encyclopædia Britannica” (TNEB – 25 статей) і “The Encyclopedia Americana” (TEA – 25 статей).

Виклад основного матеріалу дослідження. Енциклопедичні тексти з реєстровим словом астіонімом становлять особливий інтерес для нашого дослідження, особливо щодо порівняння з біографічними текстами, які характеризуються чіткою структурою і укладаються відповідно до визначених для цих типів текстів вимог. Розгорнутий енциклопедичний текст біографічного спрямування характерно складається з трьох частин: інтродуктивної – повідомлення про ідентифікацію особи, зазначення фактів, завдяки яким вона стала відомою, інформації про походження, сімейні зв'язки; основної частини, яка включає хронологічний виклад подій, і заключної частини.

У структурі енциклопедичного тексту з реєстровим словом астіонімом можна виокремити три частини: інтродуктивну, інформативно-історичну та оцінно-економічну. Перша частина є однаковою для обох досліджуваних енциклопедій: “The New Encyclopædia Britannica” і “The Encyclopedia Americana”. Вона містить повідомлення про географічне положення міста із вказівкою відстані до найближчого важливого географічного пункту, як у прикладах: *Beckley, is an industrial city in West Virginia, U.S., 55 miles (88 km) southeast of Charleston* (Beckley) [TEA, 3: 427]; *Beckley, city, seat (1850) of Raleigh county, southern West Virginia, U.S., 50 miles (80 km) southeast of Charleston* (Beckley) [TNEB, 2: 34]. Увагу дослідника привертає факт розбіжності у визначенні відстані від міста Беклі до столиці американського штату Західна Вірджинія – міста Чарлстон (88 кілометрів (TEA) і 80 кілометрів (TNEB)). Хоча гарантію достовірності інформації, представленої у двох найавторитетніших англomовних енциклопедіях, надає відбір експертів та авторський колектив укладачів енциклопедичних статей, наведений факт засвідчує розходження даних.

Інформативно-історична частина тексту містить історичну довідку – інформацію про історію заснування та розвитку міста

з хронологічним викладом подій. Оцінно-економічна складова тексту містить повідомлення про сьогодення міста – сучасний стан розвитку економіки, промисловості, а також визначні місця. Відмінність структури аналізованих текстів двох названих вище енциклопедій полягає у порядку слідування структурних частин: інформативно-історична частина тексту розміщується безпосередньо після інтродуктивної частини (TNEB) або стає заключною частиною тексту (TEA).

Як для великих за обсягом розгорнутих енциклопедичних текстів з високим рівнем деталізації фактів, так і для нерозгорнутих текстів, які характеризуються невеликим обсягом, всі три складові частини є обов'язковими. У розгорнутих текстах структурні частини характерно виділяються графічно поділом на абзаци. У нерозгорнутих текстах кожній структурній частині може відповідати лише одне речення. Проаналізуємо, наприклад, текст енциклопедичної статті з реєстровим словом *Bedford* [TEA, 3: 433]. Речення, що відкриває текст, відповідає інтродуктивній частині. У ньому надається загальна характеристика міста (*a residential suburb of Cleveland*) і короткі географічні відомості: *Bedford, a city in Ohio, in Cuyahoga county, is a residential suburb of Cleveland, which is 11 miles (17 km) to the northwest.*

Наступне речення тексту містить інформацію про сучасне промислове виробництво, яке розвивається у Бедфорді: *Bedford manufactures office furniture, rubber goods, chinaware, machine tools, distilled liquors, aircraft parts, dog food, and concrete blocks.*

Історія міста коротко зазначена в одному реченні: *It was settled about 1813 on the site of a Moravian settlement established in 1786.* У заключних реченнях тексту повідомляється про спосіб управління містом (*Bedford has a council-manager government*) і кількість населення (*Population: 14, 882*).

Аналіз наведеного вище тексту засвідчує можливість надання найважливішої інформації у короткому за обсягом тексті зі збереженням усіх необхідних структурних частин енциклопедичного тексту.

Отже, ми можемо зробити висновок, що структура тексту з реєстровим словом астіонімом відображає комунікативне призначення цього типу текстів: у максимально стислій формі ознайомити читача з сукупністю пов'язаних між собою географічних, історичних, економічних фактів, які становлять єдине ціле (характеристику міста) і відображають найважливіші, найвизначніші явища суспільного життя місцевих жителів.

У плані дослідження семантики текстів з реєстровим словом астіонімом і біографічних текстів інтерес дослідника привертає і той факт, що обидва типи текстів містять інформацію, пов'язану з життєдіяльністю людини. Текст біографічного спрямування описує життєвий шлях певної особи, яка стала відомою широкому загалу читачів тому, що своїми діями вплинула на процеси розвитку суспільства. Тексти про міста світу також повідомляють про явища, які стали причиною або наслідком вчинків, дій людини. Неможливо відокремити історію міста від історичних подій, які відбуваються як у суспільстві в цілому, так і в кожному конкретному місті зокрема. Самі дефініції слів *town*, *city* визначають необхідність дослідження енциклопедичних текстів про міста у нерозривній єдності з вивченням історії людства: *town – a compactly settled area usually larger than a village but smaller than a city* [7, с. 1244]; *city – an inhabited place of greater size, population, or importance than a town or village* [7, с. 209] (підкреслення автора – Л.М.).

Одна з відмінностей біографічних та географічно-історичних текстів полягає у способі викладення подій. Тому для першого типу текстів характерне хронологічне представлення

подій (від народження до смерті). У другому типі текстів події сучасності переплітаються з історичними подіями. Поєднання сьогодення з минулим виражається насамперед мовними засобами: лексичними і граматичними. Характерними лексичними засобами є вживання:

– прикметників: *present, ancient, original, old, early, late former, modern*, як у прикладі: *Béchar's former European quarter contains a military station and has modern buildings <...>* (Béchar) [TNEB, 2: 28];

– прислівників: *now, today, early, first, originally, still, formerly*, як у прикладі: *It was formerly surrounded by a wall, parts of which still stand* (Beaugency) [TEA, 3: 413];

– дієслів: *date (from), grow, develop, preserve, remain*, які передають семантику появи, розвитку і збереження певних об'єктів, ознак чи характеристик, наприклад: *Settled in 1642, it developed around an Algonquian Indian trading post called the Shawsheen House* (Bedford) [TNEB, 2: 37];

– дієслів з префіксом *re-*, таких як *retake, rename, recount, refund, reorganize, rebuild*, наприклад: *The site of the present town, originally known as Cabbage Tree Hill, was renamed Brandy Creek when gold was found nearby in 1870* (Beaconsfield) [TNEB, 2: 8].

Для граматичних засобів характерним є вживання:

Present Simple і Past Simple дієслова в одному й тому ж реченні або декількох реченнях, які подано одне за одним, наприклад: *The name was inspired by the fires that blazed atop Mt. Beacon to warn George Washington of British troop movements; the mountain is now a resort, and the Mt. Beacon Incline Railway (1901) ascends its west spur (1,540 ft [469 m] above the river)* (Beacon) [TNEB, 2: 7];

Present Perfect дієслова у поєднанні з прийменником *since*, наприклад: *Since 1875 it has been a centre for oil refining, and it is now the northern terminus for several pipeline systems* (Bayonne) [TNEB, 2: 4]; *Wax processing has been carried on since 1698 <...>* (Celle) [TNEB, 3: 14].

Біографічні та географічно-історичні тексти відрізняються також способом представлення дії. Наприклад, у першому типі текстів особа, названа у заголовку енциклопедичної статті, є переважно виконавцем дії, вона ініціює зміни у суспільному житті. У другому типі текстів місто, характеристику якого надає укладач, стає об'єктом дій людини. Воно засновується, розвивається, змінюється, знищується, відновлюється і т.ін. унаслідок людської діяльності, наприклад: *After it was ceded to Bavaria in 1810, it remained in the hands of the Wittelsbach dynasty until World War I* (Bayreuth) [TEA, 3: 386]; *The town was burned and sacked by the Huguenots in 1567* (Beaugency) [TEA, 3: 413].

Для досліджуваних текстів характерною є вказівка на великі часові періоди – від декількох років до десятиріч і навіть століть. Ці часові проміжки репрезентуються у синтаксичній структурі речень за допомогою мовних засобів, таких як прийменники: *since, till, until, during, from, to*. Наприклад:

Among ancient remains in the area are included the so-called temple of Diana, a pre-Hellenic sanctuary of megalithic construction (9th or 8th century BC) on the promontory site of the ancient city, and portions of a megalithic wall dating from the 6th century BC (Cefalù) [TNEB, 3: 6].

It boomed as a shipping point for grain, live-stock, and lumber and served as the county seat from 1852 to 1855 (Cedar Falls) [TNEB, 3: 5].

Часові вказівки пов'язуються з важливими етапами історії суспільства, такими, наприклад, як війни: *During World War II*

the Germans constructed a concentration camp there in which more than 10,000 townspeople were exterminated (Bezdin) [TNEB, 2: 41].

Дослідження семантики аналізованих енциклопедичних текстів вимагає осмислення інформаційної вагомості окремих структурних частин тексту. Наприклад, географічна складова підпорядковується історичній, є другорядною щодо неї. Ця підпорядкованість виражається не лише невеликим обсягом інтродуктивної частини тексту, яка характерно містить лише одне речення, а й інформаційною значущістю наведених фактів. Оскільки місто – це насамперед поселення людей, його виникнення і розвиток нерозривно з'єднані з історією людства, і відповідно історична складова досліджуваних текстів набирає першочергової ваги.

Висновки дослідження. Отже, у структурі географічно-історичних текстів можна виокремити три частини: інтродуктивну, інформативно-історичну і оцінно-економічну. Структура географічно-історичних текстів відповідає комунікативному призначенню цього типу текстів – у максимально стислій формі ознайомити читача із сукупністю пов'язаних між собою географічних, історичних, економічних фактів, які становлять єдине ціле – характеристику міста. Семантичним стрижнем аналізованих текстів є інформативно-історична складова. Економічна складова слугує з'єднувальною ланкою між географічною й історичною, оскільки поєднує факти історії і сьогодення.

Перспективи подальших наукових розвідок пов'язані з дослідженням тематичної структури енциклопедичного тексту географічно-історичного спрямування.

Література:

1. Бахтин М.М. Проблема текста в лингвистике, филологии и других гуманитарных науках. Опыт философского анализа / М.М. Бахтин // Литературно-критические статьи / сост. : С.Г. Бочаров, В.В. Кожин. – М. : Художественная литература, 1986. – 543 с.
2. Киселевский Л.И. Языки и метаязыки энциклопедий и толковых словарей / Л.И. Киселевский. – Минск : Изд-во БГУ им. В.И. Ленина, 1977. – 176 с.
3. Ульянова Е.С. Реализация суперструктуры немецкоязычного энциклопедического дискурса : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 / Е.С. Ульянова. – М., 2004. – 200 с.
4. Радзівська Т.В. Нариси з концептуального аналізу та лінгвістики тексту. Текст – соціум – культура – мовна особистість : монографія / Т.В. Радзівська ; Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України. – К. : ДП «Інформ.-аналіт. Агентство», 2010. – 491 с.
5. Мелешкевич Л.М. Структурна організація біографічного тексту енциклопедичної статті / Л.М. Мелешкевич // Матеріали наук.-практ. конф. «Україна і світ: діалог мов та культур», (Київ, 30 берез. – 1 квіт. 2011). – К. : Вид. центр КНЛУ, 2011. – С. 134–136.
6. Мелешкевич Л.М. Особливості структури наукового тексту енциклопедичної статті / Л.М. Мелешкевич // Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. «Україна і світ: діалог мов та культур», (Київ, 3–5 квіт. 2013). – Київ : Вид. центр КНЛУ, 2013. — С. 209–211.
7. MWCD: Merriam-Webster's Collegiate Dictionary, 2001. Springfield: Merriam-Webster Inc. 1557 p.

Мелешкевич Л. М. Структура и семантика англоязычных энциклопедических текстов географо-исторической направленности

Аннотация. Статья посвящена анализу англоязычных энциклопедических текстов географо-исторической направленности с заголовочным словом астионимом. Установлено наличие тесной взаимосвязи между назначением текстов, их структурой и семантикой.

Ключевые слова: структура, семантика, англоязычные энциклопедические тексты, географо-историческая направленность, астионим.

Meleshkevych L. Structure and semantics of English encyclopaedic texts pertaining to geographical and historical sphere

Summary. The article is devoted to the analysis of English encyclopaedic texts, pertaining to geographical and historical sphere, and having astyonym as the entry word. Interdependence of purpose, structure and semantics of the text has been established.

Key words: structure, semantics, English encyclopaedic texts, geographical and historical sphere, astyonym.